

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi

Editörler:

Mehmet Dursun ERDEM

Ahmet AKKAYA

---

2. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM - Doç. Dr. Ahmet AKKAYA

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİ

ISBN 978-605-364-930-4

DOI 10.14527/9786053649304

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevdir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2014, Ankara

2. Baskı: Ekim 2018, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kuşcuoğlu

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Redaksiyon: Ömer Tuğrul Kara

Baskı: Tarcan Matbaacılık Yayın. San. - Murat Tarcan

İvedik Cad. No: 417 Yenimahalle/Ankara

Kızılbey Vd 8230201756

Tel: 0312 384 34 35

Faks: 0312 384 34 37

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 25744

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Ortaöğretim Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programına göre; güzel sanatların bir dalı olan edebiyatın insanlığın ilk dönemlerinden beri, her yerde ve zamanda varlığını sürdürmesi, onun insana özgü vazgeçilmez bir ihtiyacı karşıladığını düşündürmektedir. Edebiyatın insanoğlu için vazgeçilmez bir ihtiyaç olmasında; onun estetik zevki geliştirmesi, kültürel değerleri somut bir şekilde ifade etmesi gerçeği ön plandadır. Bu nedenle estetiği geliştirici ve kültürel değerlerin somut bir şekilde bireylere aktarıldığı bir edebiyat eğitiminin verilmesi gereklidir. Estetik zevkin, sanatın ve kültürel değerlerin aktarılmasında bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, yakından uzağa gibi öğretim ilkelerinden yararlanılması da önemlidir. Edebiyat eğitiminde bu ilkelerin yanında metin temelli okuma, inceleme, araştırma çalışmalarından estetik haz alabilecek nitelikte çalışmalara da değinilmelidir. Öğrencilerin metnin yüzeysel yapısından çok derin yapısını anlamasına yönelik etkinliklerde yer almasına özen gösterilmelidir.

Bu kitap, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği ya da Türkçe Öğretmenliği bölümü öğrencilerinin edebiyat eğitiminin “nasıl yapılması gerektiği” noktasında onlara temel oluşturmak, bilgi ve beceri kazanmalarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle, kitabın birinci bölümünde Türk dili ve edebiyatı öğretimi temel kavram ve terimleri açıklanmıştır. Böylelikle öğrencilerde edebiyat eğitimi için hazır bulunuşluk düzeyleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Kitabın ikinci bölümünü temel dil becerilerinin beyindeki organizasyonu; üçüncü bölümünü Türk dili ve edebiyatı ders programına genel bir bakış; dördüncü bölümünü Türk dili ve edebiyatı dersinde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri; beşinci bölümünü Türk dili ve edebiyatında teknoloji kullanımı ve materyal tasarımı; altıncı bölümünü Türk dili ve edebiyatı dersinde etkinlik örnekleri; yedinci bölümünü Türk dili ve edebiyatı öğretiminde ölçme ve değerlendirme bölümleri oluşturmaktadır. Kitaptaki bu bölümler hem Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin hem de öğrencilerinin teorik bilgiler edinmeleri yanında çeşitli uygulama örnek ve önerileriyle kendilerini geliştirmelerine olanak tanıyacak şekilde düzenlenmiştir. Bu bölümler aracılığıyla Türk dili ve edebiyatı programının genel özellikleri ve felsefesi daha iyi anlaşılacak, daha verimli dersler işlenmesine yönelik yöntem ve teknikler kavranılacak, Türk dili ve edebiyatı derslerinde hangi materyallerin daha etkin bir şekilde kullanılacağı zihinlerde yeniden tasarlanacak, ölçme-değerlendirme alanındaki son bilimsel gelişmeler ışığında nasıl bir yol izlenebileceği görülebilecek, etkinlik örneklerinden hareketle de yeni etkinlikler üretilebilecektir.

Bu kitabın edebiyat eğitimi kitaplarının sistematik gelişimine katkı sağlayacağını umarak edebiyat eğitimini uğraş olarak seçen herkese yararlı olmasını diliyoruz.

Ankara, 2018

BÖLÜMLER VE YAZARLAR

Editörler: Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM - Doç. Dr. Ahmet AKKAYA

**1. BÖLÜM: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİ
TEMEL KAVRAM VE TERİMLERİ**

Doç. Dr. Tazegül DEMİR ATALAY, *Kafkas Üniversitesi*

**2. BÖLÜM: TEMEL DİL BECERİLERİNİN
BEYİNDEKİ ORGANİZASYONU**

Doç. Dr. Ahmet AKKAYA, *Adıyaman Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Gülnur AYDIN, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi*

**3. BÖLÜM: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİM PROGRAMINA
GENEL BİR BAKIŞ**

Dr. Öğr. Üyesi Gülnur AYDIN, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi*

**4. BÖLÜM: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNDE KULLANILAN
ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ**

Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA, *Çukurova Üniversitesi*

**5. BÖLÜM: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNDE ÖĞRETİM
TEKNOLOJİLERİ VE MATERYAL TASARIMI**

Doç. Dr. Mesut GÜN, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*

**6. BÖLÜM: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNDE ETKİNLİK
ÖRNEKLERİ**

Doç. Dr. Tazegül DEMİR ATALAY, *Kafkas Üniversitesi*

**7. BÖLÜM: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİNDE
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME**

Prof. Dr. Ali GÖÇER, *Erciyes Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİ TEMEL KAVRAM VE TERİMLERİ

Dil.....	2
Anlama.....	3
Anlama Yeteneğinde İki Temel Dil Becerisi: Dinleme ve Okuma.....	5
Dinleme	5
Okuma	9
Anlatma	19
Konuşma.....	20
Yazma	27
Dilbilim.....	33
Dil Bilgisi	34
Edebiyat	36
Kültür	37
Değer ve Karakter Eğitimi.....	38
Değerler Eğitimi	40
İletişim	44
Metin	45
Edebî Metin.....	49
Kelime	49
Deyim.....	51
Atasözü	52
Gösteren / Gösterilen.....	54
Gönderge	54
Eğitim.....	55
Öğretim.....	56

Öğrenme.....	56
Program	57
Plan.....	57
Beceri.....	58
Amaç	59
Kazanım.....	60
Strateji	61
Yöntem.....	61
Teknik.....	64
Araç –Gereç.....	64
Ölçme.....	65
Değerlendirme.....	66
Kaynakça.....	67

2. BÖLÜM

TEMEL DİL BECERİLERİNİN BEYİNDEKİ ORGANİZASYONU

Beynin Yapısı ve İşleyişi.....	76
Bellek.....	79
Beyin ve Dil Araştırmaları	82
Beyin ve Beceri	85
Temel Dil Becerileri ve Beyin	86
Broca Alanı.....	88
Wernicke Alanı	89
Angüler Girus	90
Beyin ve Anlama Becerileri	91
Beyin ve Dinleme	91
Beyin ve Okuma	92
Beyin ve Anlatma/Aktarma Becerileri	95
Beyin ve Konuşma	95
Beyin ve Yazma	96
Kaynakça.....	98

3. BÖLÜM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİM PROGRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Giriş.....	101
Güncellenen Öğretim Programları.....	105
Öğretim Programlarının Amaçları.....	106
Öğretim Programlarının Perspektifi.....	107
Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı.....	107
Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları.....	109
Sonuç.....	109
Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı.....	110
Öğretim Programının Özel Amaçları.....	110
Alana Özgü Beceriler.....	111
Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar.....	111
Programın Yapısı ve Kazanımlar.....	112
Programda Yer Alan Üniteler.....	115
Dokuzuncu Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Üniteleri.....	115
Onuncu Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Üniteleri.....	117
On Birinci Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Üniteleri.....	120
On İkinci Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Üniteleri.....	122
Kaynakça.....	125

4. BÖLÜM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNDE KULLANILAN ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Anlatma (Anlatım / Düz Anlatım / Takrir).....	129
Balık Kılçığı (Ishikawa Diyagramı).....	132
Benzetim (Benzetişim, Simülasyon).....	132
Beyin Eseri / Ürünü (Brainwriting).....	133
Birleşim (Tümevarım / Birleştirme / Sentez).....	133
Çözümleme (Tümdengelim).....	134
Dikte (Yazdırma, Tahrir).....	135

Drama	135
Gösteri (Demonstrasyon).....	137
Gösterip Yaptırma	138
Gözlem ve İnceleme	139
Grupla Tartışma Yöntem ve Teknikleri	140
Açık Oturum	140
Akvaryum Tekniği.....	140
Beyin Fırtınası.....	141
Çember Tekniği	142
Dedikodu Tekniği.....	143
Fikir Taraması	143
Forum.....	144
Kar Topu Tekniği	144
Köşeleme.....	144
Kollegyum (Zıt Panel).....	145
Mahkeme Yöntemi	145
Münazara	146
Panel.....	147
Philips 66	147
Seminer	148
Sempozyum (Bilgi Şöleni).....	148
Sokratik Tartışma (Doğurtuculuk)	149
Tartışma	149
Vızıltı Grupları.....	151
Hızlı Tur Tekniği.....	151
İnşat (Okuma).....	152
İstasyon Tekniği	152
Karşılaştırma Tekniği.....	153
Kart Gösterme Tekniği	154
Kavram Haritası Tekniği.....	154
Kaynak Kişi ya da Konuk Getirme.....	155
Konuşma Halkası.....	155

Mikro Öğretim.....	156
Örnek Olay.....	156
Özetleme.....	157
Soru-Cevap.....	157
Şiir Yazma Tekniği.....	159
Yazdırma.....	160
Sonuç.....	160
Kaynakça.....	161

5. BÖLÜM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNDE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ VE MATERYAL TASARIMI

Giriş.....	163
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Araç-Gereç ve Materyallerin Yeri ve Önemi.....	164
Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı Dersinin Ülkemizde Gelişimi ve Türk Dili ve Edebiyatı Derslerinde Gerekliliği	166
Türk Dili ve Edebiyatı Derslerinde Materyal Geliştirme	168
Türk Dili ve Edebiyatı Derslerinde Materyal Geliştirme İlke ve Aşamaları.....	170
Yapısal/Biçimsel Elemanların Kullanım İlkeleri.....	170
Yerleşim Elemanlarının Kullanım İlkeleri.....	172
Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Materyallerinin Özellik ve Amaçları.....	175
Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Materyal Seçiminde Dikkat Edilecek Konular	176
Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Kullanılan/ Kullanılabilecek Araç-Gereçler.....	178
Türk Dili ve Edebiyatına Yönelik Görsel Araç-Gereç ve Materyaller.....	178
İşitsel Araç-Gereç ve Materyaller	190
Görsel-İşitsel Araç-Gereç ve Materyaller	191
Kaynakça.....	195

6. BÖLÜM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİNDE ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Türk Dili ve Edebiyatı Derslerine Uygun Tasarlanmış Etkinlik Örnekleri	202
Öğrenme-Öğretme Süreci	202
Hazırlık	203
Çalışma Kâğıdı.....	204
Çalışma Kâğıdı (Dirse Han Oğlu Boğaç Han).....	205
Çalışma Kâğıdı (Dirse Han Oğlu Boğaç Han).....	206
Çalışma Kâğıdı (Dirse Han Oğlu Boğaç Han).....	207
Anlama-Yorumlama	207
Çalışma Kâğıdı (Dirse Han Oğlu Boğaç Han).....	208
Çalışma Kâğıdı (Dirse Han Oğlu Boğaç Han).....	209
Değerlendirme	210
Karşılaştırma	210
Ölçme ve Değerlendirme	210
Çalışma Dosyası Dereceli Puanlama Anahtarı.....	213
Çeşitli Etkinlik İnceleme-Uygulama Örnekleri.....	216
Saygı-Özgürlük-Yardımlaşma-Barış-Sevgi	216
Konularına Göre Şiir Türleri.....	219
Lirik Şiir	219
Pastoral Şiir.....	220
Didaktik Şiir	220
Epik Şiir.....	221
Satirik Şiir	221
Dramatik Şiir.....	222
Hece Ölçüsü	222
Serbest Ölçü	222
Uyak (Kafiye)	223
Uyak (Kafiye) Çeşitleri.....	223
Redif.....	224
Uyak Düzeni (Kafiye Örgüsü)	224

Şiir Bilgisi Sınavı	225
İsmin Hal Ekleri Zihin Haritası Örneği	228
İsmin Hal Ekleri Kavram Haritası Örneği	229
Sözcük Yapısı Kavram Haritası.....	232
Sözcük Yapısı Zihin Haritası.....	233
Zarf Fiil Ekleri Zihin Haritası.....	234
Sıfat Fiil Ekleri Zihin Haritası.....	235
Sıfat Fiil Ekleri Kavram Haritası.....	236
Bağlaçlar Zihin Haritası.....	237
(Bağlaçlar) Kavram Haritası.....	238
Noktalama İşaretleri Zihin Haritası.....	239
Noktalama İşaretleri Kavram Haritası.....	240
Fiil Çekim Ekleri Zihin Haritası.....	241
Kaynakça.....	242

7. BÖLÜM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Kazanım Temelli Değerlendirme	246
Öğrenme Sürecinde Değerlendirme Yaklaşımları	253
Sonuç (Ürün) Değerlendirme Uygulamaları.....	255
Yazılı Testler	256
Süreç (Performans) Değerlendirme Uygulamaları.....	257
Süreçte Öğrenci Performansının Belirlenmesi	258
Süreç Değerlendirme Uygulamaları Çerçevesinde Kullanılabilecek Ölçme Araçları.....	259
Öğrenci Ürün Seçki Dosyaları (Portfolyo).....	259
Gözlem Formları	261
Kontrol Listeleri.....	262
Proje Çalışmaları	263
Öz Değerlendirme.....	263
Akran ve Grup Değerlendirme.....	264

Anekdot Kayıtları	266
Kavram Haritaları.....	266
Dereceli Puanlama Anahtarları (RUBRIC).....	268
Sonuç ve Süreç Değerlendirme Kapsamında Dil Beceri Alanlarına ve Dil Bilgisi Öğrenme Alanına Yönelik Yeterliklerin Belirlenmesi.....	269
Okuma Beceri Alanı.....	269
Dinleme Beceri Alanı.....	271
Konuşma Beceri Alanı	272
Yazma Beceri Alanı	274
Dil Bilgisi Öğrenme Alanı	276
Metin İşleme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları	276
Hazırlık Aşaması.....	276
Okuma Anlama/Dinleme Anlama Aşaması	277
Sözlü ve Yazılı Anlatım (Konuşma ve Yazma) Aşaması	277
Dil Bilgisi Konu ve Kurallarını Uygulama Aşaması.....	278
Kaynakça.....	279

Ekler

EK 1. 12. Sınıflar Olay Çevresinde Oluşan Metinleri Değerlendirme Gözlem Formu.....	281
EK 2. 12. Sınıflar Şiir Kitabı Okuma Gözlem Formu.....	282
EK 3. 11. Sınıflar Öğretici Metinleri Okuma ve Değerlendirme Gözlem Formu.....	283
EK 4. Hikâye ve Roman Okuma Gözlem Formu	284
EK 5. 11. Sınıflar Öğretici Yazılar Değerlendirme Formu	285

Yazarlar Hakkında.....	287
-------------------------------	------------

1. BÖLÜM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİ TEMEL KAVRAM VE TERİMLERİ

Edebiyat, ulusların dünya görüşü, estetik algısı, değer yargıları ve karakter unsurlarını ortaya koyan özel alanlarıdır. Bu nedenle özellikle milli unsurları bünyesinde barındıran ancak zaman zaman evrensel boyuta taşınan önemli bir yapıya sahiptir. Bu anlamda edebiyatın, mensubu olduğu uluslar tarafından iyi düzeyde bilinmesi hayati önem taşımaktadır. Bu durum da karşımıza edebiyat eğitimi kavramını çıkarmaktadır. Edebiyat eğitimi kısaca, bu metinlerdeki sanat değerlerini sezmeyi, dilin metinde kazandığı anlamları kavramayı ve metni yorumlamayı sağlayacak becerileri kazandırma olarak belirtilir. Edebiyat eğitimin ilk ve en önemli basamağının lise yıllarındaki edebiyat dersleri olduğu da ifade edilir. “Edebiyat derslerinde öğrencilere, her yönüyle bireysel, ulusal, evrensel değer, zevk ve anlayışın edebî metinlerde nasıl inceleneceği ve değerlendirileceği hususunda beceriler kazandırılmalı; sanata özgü yaşantının özellikleri hissettirilmelidir. Öğrencilerin; her düzeydeki dil göstergelerinin nerede, niçin, nasıl ve neden kullanıldığını kavrayabilecek bir anlayışa ulaşmaları sağlanmalıdır (MEB: 2011).” denilerek edebiyat ve dil ilişkisinde ortaya konulur. Edebiyat öğretiminin yanında dil öğretimi de üzerinde durulması gereken bir alan olarak görülmelidir. Bu amaçla lise düzeyinde dil öğretiminde edebiyat öğretimini destekleyici olarak ayrı bir ders şeklinde okutulmaktadır. Dil ve anlatım dersiyle birlikte dil öğretimi kavramı da ortaya çıkmaktadır. Lisedüzeyine gelinceye kadar öğrenci bir dil eğitimi almaktadır. Ancak lise düzeyindeki öğrencilerin zihinsel gelişim açısından üst düzeyde olmaları ve soyut işlemler döneminde bulunmaları dil öğretimi süreçlerinin de farklılaşmasına ve daha kapsamlı ve derinlemesine yapılmasına imkân sağlar. Bu açıdan hem dil hem edebiyat öğretiminde birçok terim ve kavram ortaya çıkar. Bu terim ve kavramlar aşağıda verilmiştir.